

УДК 378.22.016:74

МИСТЕЦЬКІ ПРОЕКТИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Мужикова І.М.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Стаття присвячена проблемам підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі майбутніх учителів образотворчого мистецтва. В ній доводиться необхідність пошуку чинників, що сприятимуть формуванню досвіду професійної діяльності майбутніх педагогів, успішне здійснення якої зумовлюється набуттям студентами професійної компетентності. Розкривається дидактичний потенціал мистецьких проектів як засобу формування професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Доводиться комплексний характер зазначеного засобу на прикладі таких різновидів проектної діяльності як майстер-клас та художнє оформлення.

Ключові слова: мистецький проект, засіб формування професійної компетентності, дидактичний потенціал, майстер-клас, художнє оформлення.

Постановка проблеми. Розвиток суспільства, швидке оновлення знань, технологій, комунікаційних можливостей посилюють вимоги перед вищою освітою України щодо підготовки конкурентоздатного фахівця, професіонала, особистості спроможної до здійснення професійної діяльності на найвищому рівні. У контексті осучаснення процесу підготовки вчителів образотворчого мистецтва у вищій педагогічній школі важливим вбачається пошук чинників збереження «системних особливостей» (О. Шевнюк) його організації на основі традицій образотворчої освіти, наукових досягнень та навчально-методичних надбань у галузі художньої педагогіки, досвіду підготовки фахівців у вищих педагогічних закладах освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вихідними позиціями для визначення засобів формування професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва та виявлення їх дидактичних можливостей стали здобутки сучасної української науки з питань професійної та мистецької освіти, традиції підготовки фахівців у галузі художньо-педагогічної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах, а також досвід та сучасний стан підготовки вчителів образотворчого мистецтва у вищій педагогічній школі.

В основу дослідження процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва покладено концептуальні положення філософської, психологічної та педагогічної думки про роль знань у процесах наукового та мистецького освоєння дійсності (Ж. Піаже, М. Вахтомін, О. Лосєв, А. Лурія), принципи системно-структурного підходу до пізнання педагогічних та мистецьких явищ (І. Зязюн, В. Афанасьєв, І. Блауберг, Е. Юдін), теорії змісту освіти (В. Ледньов, І. Лернер, В. Краєвський, М. Скаткін), ідеї особистісно орієнтованого підходу до навчання та виховання молоді (І. Бєх, І. Зязюн, В. Моляко, О. Падалка, О. Савченко, В. Семиченко, І. Якиманська). Врахована педагогічна думка з проблем професійної підготовки вчителів у вищих навчальних закладах (О. Абдуліна, А. Алексюк, М. Данилов, І. Зязюн, А. Ковальов, Н. Кузьміна, О. Пехота, В. Семиченко, В. Сластьонін, М. Скаткін, Л. Хомич, А. Щербак,

Г. Щукіна, І. Якиманська), основні положення сучасної дидактики (В. Бондар, С. Гончаренко, О. Савченко, В. Чайка).

Аналіз досвіду підготовки фахівців у галузі художньо-педагогічної освіти дозволив встановити, що традиції навчання рисунку, живопису, композиції, перспективи на художньо-графічних факультетах (Г. Беда, М. Кириченко, М. Ростовцев, О. Унковський, Є. Шорохов, О. Яшухін) спираються на досягнення у галузі класичної художньої освіти. Методичний аспект підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва ґрунтується на підходах до навчання цієї дисципліни у загальноосвітній школі: доробках художньої педагогіки радянського періоду: системі навчання, що спирається на освоєння основ образотворчої грамоти (М. Кириченко, В. Кузін, М. Ростовцев) та новітній системі, орієнтованій на художній розвиток особистості у процесі освоєння мови образотворчого мистецтва (Б. Нєменський). Останньою зумовлений подальший розвиток української загальної образотворчої освіти (Є. Белкіна, В. Вільчинський, С. Коновець, О. Красовська, Л. Любарська, Л. Масол, І. Руденко, М. Резніченко, Р. Шмагало).

Різноаспектні дослідження у галузі мистецької освіти, представлені доробками сучасних українських науковців, висвітлюють методологічні основи мистецької освіти (В. Орлов, О. Рудницька), обґрунтовують теорію та методику викладання мистецьких дисциплін (Г. Падалка), розкривають шляхи оптимізації професійної діяльності викладачів образотворчого мистецтва вищих навчальних закладів (С. Коновець), представляють методичні аспекти викладання образотворчих дисциплін для бакалаврів, майбутніх учителів образотворчого мистецтва (Л. Бичкова, О. Кайдановська, О. Музика, І. Пастир, М. Пічкур, М. Резніченко, Г. Сотська, О. Шевнюк).

Дані напрацювання є підґрунтям дослідження процесу підготовки вчителя образотворчого мистецтва з позицій компетентнісного підходу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах реформування вищої школи, її переходу на компетентнісні основи загострюються суперечності у просторі мистецької освіти. Зокрема це стосується конфлікту між

спрямуванням студентів на самостійне навчання та збереженням художніх освітніх традицій, як запоруки опанування цінностей образотворчої спадщини вибудованої на академічних традиціях, пов'язаних із засвоєнням образотворчої художньої грамоти (час, необхідний для освоєння науки образотворчості, кількісне співвідношення між тими, хто навчає та тими, хто навчається, рівень вимог до якості навчальних результатів).

Усвідомлення небезпеки переосмислення значення традицій образотворчого навчання зумовлює виявлення чинників, які в умовах реформування вищої школи, дозволили б знайти вирішення даного конфлікту та стали поштовхом для розвитку методики навчання образотворчого мистецтва як науки, змістом якої за С. Гончаренком є встановлення пізнавального значення предмета і його місця в системі освіти, визначення завдань вивчення даного предмета та його змісту, вироблення відповідно до завдань і змісту навчання методів, методичних засобів і організаційних форм навчання [2].

Мета статті. Позитивна відповідь на питання щодо сенсу збереження освітніх образотворчих традицій вимагає обґрунтування дидактичного потенціалу мистецьких проєктів, як комплексного засобу формування професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному освітньому просторі професійна освіта пов'язується із чітким визначенням результативної складової засвоєння її змісту. Результати навчання формулюються в термінах компетентностей відповідного рівня здобуття вищої освіти.

Закон України про вищу освіту, який на сьогоднішній день є основним нормативним документом, що унормовує освітній процес у вищих навчальних закладах нашої держави, дає вихідне визначення компетентності як динамічної комбінації знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [4].

На дане визначення спираються автори рекомендацій щодо розроблення освітніх стандартів та освітніх програм підготовки фахівців у вищій школі. Зокрема, як наголошує Ю. Рашкевич, компетентності формуються в усіх складових програми і оцінюються на різних її етапах. Деякі компетентності є орієнтованими на предметну область (специфічними щодо галузі знань), в той час як інші є загальними (типовими для будь-якої ступеневої програми). Зазвичай розвиток компетентності триває в інтегрований та циклічний спосіб впродовж освітньої програми [5].

У сучасних наукових дослідженнях, присвячених підготовці фахівців із різних галузей знань (В. Андрущенко, Л. Гаврілова, І. Зязюн, М. Згуровський, В. Кремень, Н. Ничкало, А. Протасов, О. Савченко, В. Семиченко) широко використовується поняття «професійна компетентність».

На думку О. Савченко, професійна компетентність – інтегрована здатність особистості, яка охоплює ціннісно-сміслові орієнтації, знання,

навички, ставлення, що зумовлені досвідом її діяльності в певній соціально й особистісно значущій сфері. Уможлиблює успішне здійснення професійної діяльності [7, с. 487].

Для нашого дослідження близьким є визначення професійної компетентності виведене Л. Гавріловою щодо учителів музики, яку автор розглядає як специфічну інтегральну здатність, що забезпечує успіх музично-педагогічної діяльності і становить складне динамічне утворення компонентами якого є психолого-педагогічна, фахово-музична та інформаційно-комунікаційна, що в свою чергу містять когнітивну, практично-діяльнісну й ціннісно-особистісну складові [1]. Екстраполюючи дане визначення у площину підготовки вчителя образотворчого мистецтва, специфіку зазначеної інтегральної здатності ми вбачаємо у її комплексному характері. Це дозволяє зробити припущення про можливість комплексного підходу до формування професійної компетентності та здійснити спробу виявити засоби, використання яких дозволить надати процедурі формування певної ефективності.

Аналіз досвіду підготовки вчителів образотворчого мистецтва у педагогічному університеті та сучасних просвітницьких мистецьких практик дозволив виявити популярність такої форми освітньої взаємодії між учителем і учнем, митцем і глядачем, автором і учасником як мистецькі проєкти.

О. Шевнюк визначає метод проєктів як спосіб організації навчальної діяльності, спрямованої на розв'язання особистісно значущої для студентів проблеми, оформленої у вигляді певного кінцевого продукту. Суть методу, наголошує автор, полягає в стимулюванні в студентів інтересу до визначеної проблеми, оволодінні ними знаннями й уміннями для її вирішення [8, с. 74].

«Один і той же елемент виховного впливу в залежності від ракурсу його розгляду може виступати як метод і як засіб...» [3, с. 179]. Також ми спираємося на твердження С. Гончаренка про те, що засоби виховання – це основні види педагогічно доцільно організованої діяльності особистості, яка формується й розвивається [3, с. 179].

Спробуємо розкрити дидактичний потенціал мистецьких проєктів як засобу формування професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва на прикладі таких їх різновидів як майстер-клас і художнє оформлення.

Серед різноманітних засобів активізації художньо-творчої діяльності студентів останнім часом добре зарекомендувала себе така форма організації процесу навчання як майстер-клас, яка дозволяє поєднувати сприйняття творів мистецтва з безпосередньою участю у самому процесі творчості, оволодіння певними технічними прийомами художньої або художньо-педагогічної діяльності.

В умовах освітнього процесу можуть бути реалізованими такі види майстер-класів як майстер-клас педагога, майстер-клас художника, майстер-клас студента.

Майстер-клас педагога – невід'ємний елемент заняття з живопису, рисунку, композиції, декоративного мистецтва на якому відбувається демонстрація художнього процесу під час пояснення навчальних та творчих завдань, індивіду-

ального консультування студентів під час виконання практичної роботи. Водночас, може бути організований і спеціальний майстер-клас викладача, коли він знайомить учнів із власною творчою діяльністю. В такому випадку це значно підвищує авторитет педагога і мотивацію студентів до наслідування його прикладу.

Майстер-клас художника потребує певних організаційних умов. Він може бути проведеним як під час аудиторних занять, так і у позааудиторний час, у навчальному закладі або у приміщенні закладу культури, художній майстерні. Цей вид майстер-класу, коли на заняття запрошується відомий фахівець у певній галузі образотворчого мистецтва – живописець, графік, майстер декоративного мистецтва, найбільш популярний. У практиці навчання образотворчого мистецтва може бути зроблений акцент на теоретичному або на діяльнісному аспекті творчості. У першому випадку під час спілкування з митцем студенти мають можливість отримати досвід мистецтвознавчого аналізу та познайомитися з різноманітністю концептуальних підходів до проектування художнього твору, у другому – майбутні педагоги мають можливість безпосередньо спостерігати за різноманітністю авторських технологій втілення художньої ідеї та наслідуючи дії майстра реалізовувати власні творчі задуми.

Як показує досвід, під впливом такої співпраці з митцями, у студентів відбувається переоцінка вартісності особистої художньої творчості, для них відкриваються можливості власної реалізації у художній галузі, а також реалізується така важлива складова художньої освіти як формування особистості поціновувача мистецтва.

Можливості майстер-класів дозволяють використовувати потенціал студентів, які своє майбутнє пов'язують із художньою творчістю. Даний формат майстер-класу передбачає їх залучення до демонстрації способів та прийомів виконання певних навчальних завдань. Приклад однокурсників або студентів старших курсів, які досягли певних художніх успіхів, особливо впливає на підвищення самооцінки майбутніх педагогів. Таким чином реалізація дидактичного потенціалу майстер-класів у процесі навчання образотворчих дисциплін дозволяє педагогові задовольнити потребу у додаткових заходах щодо мотивації, зацікавлення та активізації художньо-творчої діяльності студентів.

Водночас, і це важливо для педагогічної професії, майбутні вчителі залучаються до просвітницької діяльності, беруть активну участь у культурно-мистецьких заходах, співпрацюють із загальноосвітніми та літніми оздоровчими закладами під час проходження виробничих практик. В у форматі такої співпраці майстер-клас набуває особливої актуальності. Адже студенти отримують можливість реалізувати свій потенціал, випробувати власні художньо-педагогічні сили. Набутий у процесі проведення майстер-класів досвід сприяє становленню професійної компетентності майбутніх учителів.

Ще один вид мистецьких проектів, що має місце у процесі підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва – залучення студентів до робіт з художнього оформлення. Їх прикладом можуть служити проекти, реалізовані викладачами

та студентами кафедри образотворчого мистецтва Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка у навчальних закладах Полтавської області у 2014–2016 роках.

Прохання надати допомогу у оформленні шкільних приміщень (кабінету народознавства, кімнати для відпочинку) надійшло на кафедру від адміністрації навчальних закладів, де виховуються діти з особливими потребами. Воно було розцінене як нагода для залучення майбутніх учителів до благодійності та як можливість для них стати співорганізаторами проекту, брати участь у обговоренні проблем та прийнятті рішень, співпрацювати у команді, давати оцінку виконаним роботам.

До роботи над проектами залучалися студенти різних курсів. Критерієм відбору у команду виконавців передусім виступали активність та бажання учасників долучитися до творчої роботи на благодійних засадах. Ядром виконавської групи стали старшкурники, що вже набули досвіду художньо-творчої діяльності з композиції, декоративного мистецтва, килимарства, розпису.

За основу творчої ідеї взято традиції полтавського розпису, досліджуваного Ю. Мохіревою [6] і реалізованого у процесі підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва названого університету. Його художні риси – образність та лаконічність природних форм, життєстверджуюча колористика, адекватні призначенню приміщень для дітей з особливими потребами.

Співпраця викладачів і студентів над поетапною реалізацією проекту передбачала: обговорення композиційного та колористичного рішення; підготовку фор-ескізу; перенесення малюнку на стіну; виконання підмалювок; прописування крупних деталей; рішення дрібних елементів; оцінку цілісності загального вигляду та уточнення деталей. На останньому етапі відбулося підведення підсумків виконаної роботи, визнання її результатів (урочисте відкриття, висвітлення інформації у соцмережах). Головною ж оцінкою для майбутніх педагогів стала вдячність, яку вони побачили та відчули від вихованців, для яких призначені розписи.

У подальшому учасники мистецьких проектів виявляли **активність** до даних видів діяльності і самостійність у їх виконанні. Вони набули певної сміливості у комунікації з учнями та глядачами, рішучості дій, критичності до результатів власної діяльності та роботи колег, здатності відстоювати власне рішення, досвіду співпраці у команді.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Спостереження за процесом реалізації мистецьких проектів (майстер-класів та художнього оформлення), аналіз та узагальнення результатів дозволили виявити, що їх учасники в умовах реальної практичної діяльності отримали можливість відпрацювання і засвоєння таких елементів реалізації проекту, які можна перенести на будь-які інші види освітньої або іншої діяльності: постановка мети та визначення завдань; виявлення основних етапів виконання та планування послідовності дій щодо вирішення поставлених завдань; визначення вимог до кінцевого результату та критеріїв оцінки його якості; пошук варіантів вирішення поставлених завдань;

вибір кращого шляхом доведення відповідності визначеним критеріям якості; реалізація поставлених завдань та оцінка відповідності його якості згідно із поставленою метою та визначеними критеріями.

Участь студентів у мистецьких проектах дозволяє спрямувати навчання на усвідомлене застосування набутого ними досвіду, залучити їх до реальної благодійної діяльності, сприяє професійному становленню майбутніх педагогів, що розкриває дидактичний потенціал мистець-

ких проектів та дозволяє використовувати їх як комплексний засіб формування професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Представлений у статті матеріал не вичерпує різноаспектних проблем підготовки вчителів образотворчого мистецтва. Подальшої уваги потребує узагальнення сучасного досвіду художньо-педагогічної освіти в Україні та висвітлення їх у наукових дослідженнях та навчально-методичній літературі.

Список літератури:

1. Гаврілова Л.Г. Система формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами мультимедійних технологій: Автореф. дис. доктора педагогічних наук / Л.Г. Гаврілова. – К., 2015. – 42 с.
2. Гончаренко С.У. Зміст загальної освіти і її гуманізація // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – 636 с. – С. 81-107.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. С.У. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
4. Закон України «Про вищу освіту». <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
5. Методичні рекомендації для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання / пер. з англ. Національного експерта з реформування вищої освіти Програми Еразмус+, д-ра техн. наук, проф. Ю.М. Рашкевича. – Київ: ТОВ «Поліграф плюс», 2016. – 80 с.
6. Мохірева Ю.А. Цей мальований світ / Ю.А. Мохірева. – К., 2003. – 47 с.
7. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручн. / О.Я.Савченко. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.
8. Шевнюк О.Л. Методика навчання образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах: Навч. посіб. / О.Л. Шевнюк. – К., 2017. – 311 с.

Мужикова И.М.

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ПРОЕКТЫ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

Аннотация

Статья посвящена проблемам подготовки в высшем педагогическом учебном заведении будущих учителей изобразительного искусства. В ней говорится о необходимости поиска факторов, благоприятно влияющих на формирование опыта профессиональной деятельности будущих педагогов, успешность которой обусловлена приобретением студентами профессиональной компетентности. Раскрывается дидактический потенциал художественных проектов как средства формирования профессиональной компетентности будущих учителей изобразительного искусства. Доказывается комплексный характер этого средства на примере таких разновидностей проектной деятельности как мастер-класс и художественное оформление.

Ключевые слова: художественный проект, средство формирования профессиональной компетентности, дидактический потенциал, мастер-класс, художественное оформление.

Muzhykova I.M.

Poltava National V.G. Korolenko Pedagogical University

ART PROJECTS AS A WAY OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS

Summary

The article is devoted to the problems of preparation of the future teachers of fine arts in the higher educational institution. The didactic potential of artistic projects is revealed as a way of forming the professional competence of future teachers of fine arts. The article proves the need to find factors that will contribute to the formation of the experience of professional activity in future educators, with successful professional activity is conditioned by the acquisition of professional competence by students. The complex nature of the indicated mean is proven using such project activities as workshop and artistic decoration.

Keywords: artistic project, means of formation of professional competence, didactic potential, workshop, artistic decoration.